

יוני, 2024
סיוון התשפ"ד

[ATCHALTA.COM/HE](https://atchalta.com/he)

אסטרטגיה להתמודדות

עם התמנען האייראני

חסמך מדיניות

פרולוג, אודות ותודות

אתחלתא (atchalta.com) הוא מכון של מחשבה ומעשה, ציוני א-מפלגתי, השואף להיות שומר הסף של הביטחון והחוסן הלאומיים בישראל. המומחיות של אתחלתא נוגעת למתודולוגיית פיתוח הידע המבוססת על תיאוריית ההפתעה הבסיסית של ד"ר צבי לניר והיא מאפשרת לנו לחשוף נקודות עיוורון ותפיסות מציאות מוטעות שעלולות להפגיע מנהיגות ישראלית ויהודית בעולם.

למייסד אתחלתא, ערן שישון, ניסיון בהובלת מספר פרויקטים מאז 2007 שנגעו לחתירה של איראן להגמוניה איזורית ולהערכה מחדש של תפיסת הביטחון הלאומית של ישראל, כראש התחום המדיני-ביטחוני ולאחר מכן כמנכ"ל מכון ראות. ואכן, העבודה במסמך זה היא המשך במידה רבה של מספר פרויקטים שערן היה שותף להם במכון ראות.

בשנת 2007 הגיש מכון ראות שלושה מזכרים לוועדת וינוגרד לאחר פרסום דוח הביניים של הוועדה שנועדה לבחון את הכשלים של מלחמת לבנון השנייה. הקריאה במסמכים האלה היום מציירת אותם כמעט כמסמכים נבואיים לנוכח המציאות היום. בין השאר, במסמכים אלה נטען שמלחמת לבנון השנייה חשפה מגמות שחותרות תחת תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל, כשהמסמך הדגיש את התגשותו של ציר השלוחים האיראני (מערך ההתנגדות) ותאר בדיוק רב את אסטרטגיית הקריסה האיראנית את ישראל. כבר אז קבעו המסמכים שישראל נמצאת בנחיתות אסטרטגית מול איראן ושלוחיה ושכוחה הצבאי לא רלוונטי אל מול האיום המתגבש. המזכרים קראו לוועדת וינוגרד להקדיש פרק במסקנותיה לנושא של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל ולהמליץ לממשלת ישראל לכוון ועדה שתעדכן תפיסה זו. בפגישה עם קצין מודיעין בכיר מאוד שבה הוצגה הפרשנות של מכון ראות שלנו לאסטרטגיית האיראנית, נאמר לנו שמה שאנחנו מתארים "לא נמצא בחומר המודיעיני", בכך התעלם מהאפשרות שהקונספציה הביאה לכך שרכיבי האיום האיראני שהצבענו עליהם, כלל לא הוגדרו כציי"ח מודיעיני.

במהלך הכתיבה נעזרנו במומחים שונים מתחומים שונים ואנחנו מבקשים להודות להם על זמנם, רצונם הטוב ותרומתם למסמך זה. יובהר כמובן שהרעיונות המובאים במסמך זה משקפים את עמדת אתחלתא בלבד, וחלק מהאנשים איתם נפגשנו אף חלקו על כמה מסקנותינו והנחות העבודה שלנו. אנחנו מבקשים להודות למספר אנשים שהעירו לנו על הטיוטה הראשונה של מסמך זה, ובהם: יוסי הולנדר, ד"ר כרמית פדון, אלי נוברשטרן, טרי ניומן, אלוף משנה (במיל.) יודה וגמן, גבריאל רוזנברג ואפרת סופר. אנחנו מודים גם למספר אנשים שקראו מסמך זה, בהם בכירי מערכת הביטחון, מדינאים ואנשי תקשורת, שהעבירו לנו הערות לטיוטה הראשונה אך העדיפו ששם לא יתפרסם.

לבסוף, אף שציינו זו גם בגוף הטקסט, אנחנו רואים לעצמנו חובה לציין שהושפענו מאוד מכתבתם של האלוף במיל. גרשון הכהן וד"ר יגיל הנקין; ובנושא הכלכלי, מעבודתה של ד"ר שלומית ווגמן רטנר.

ליצירת קשר:

office@atchalta.com

ערן שישון, מנכ"ל ומייסד אתחלתא, 0528-732343

תוכן עינים

3 תקציר מנהלים
6 מבוא
7איום 'המלחמה הפתוחה' וטבעת האש האיראנית סביב ישראל
8משמעות הגרעין האיראני
9העוצמה המדינית של איראן
9איראן בזירה הבין-לאומית
9איראן והשמאל במערב
11 משמעויות
11תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל לא רלוונטית
12ישראל בנחיתות אסטרטגית: אין לה כיום מענה לאיום האיראני
12מדינה בורחת מבשורה: ישראל כבר נכנסה ל'מלחמה פתוחה'
13 כיווני חשיבה ופעולה: שינוי במימדים דחופים של ביטחון הלאומי
13עיקריה של תפיסת ביטחון לאומי חדשה
14יעדים אופרטיביים להתמודדות עם האיום האיראני
14חוסן לאומי: הכנת המשק, החברה והצבא ללחימה ארוכה
15החלה מחדש של תפיסת ההגנה המרחבית
16תמרון כלכלי נגד איראן
17ברית איזורית (ומלכוד הסוגיה הפלסטינית)
18הקמת מערך שלוחים של הברית האיזורית

תקציר מנהלים

מחויבות איראן למלחמת חורמה בישראל היא טוטאלית, והיא מתבטאת באסטרטגיה אפקטיבית וכמעט חפה מפגמים, המייצרת ככל הנראה את האיום הקיומי החמור ביותר על מדינת ישראל מאז הקמתה. האסטרטגיה האיראנית נשענת על שימוש אופטימלי ביתרון לגודל השטח ממנו פועלים איראן ושלוחיה, ביתרון הדמוגרפי שלהם במרחב, ביתרון המספרי שלהם בזירה הדיפלומטית ובמינוף מגמות חברתיות גלובליות וגיאו-אסטרטגיות.

בישראל נוצרה חפיפה כמעט מלאה בין מושג הביטחון הלאומי לתורת הפעלת הכח. כתוצאה מכך, מדינת ישראל בחרה להשקיע בכח מחץ צבאי התקפי, על חשבון ההשקעה ביכולת העמידה. ואולם **איראן ושלוחיה זיהו את יכולת העמידה של החברה הישראלית כנקודת תורפה**. מטרת האסטרטגיה האיראנית היא לא להכריע את צה"ל צבאית, אלא לשבור את רוחה של החברה הישראלית עד שתקרוס, בדומה לקריסה של דרום אפריקה הלבנה. **באסטרטגיה שהיא נוקטת, איראן שוללת את אפשרות ההכרעה או הניצחון המוחלט, ולכן מסקנה מרכזית של מסמך זה היא שיש לשנות את התמהיל הקיים בין ההשקעה בכח מחץ צבאי התקפי, לבין השקעה בחוסן וביכולת העמידה**. המסקנה המתבקשת הזו משמעותה לא פחות מאשר מהפך בתפיסת הביטחון הלאומי.

ישראל היא מדינה שבורחת מבשורה, שכן איראן כבר הכניסה את ישראל לעידן של 'מלחמה פתוחה', קרי מציאות שבה שההתנגשויות הישירות והחיכוך עולים וגוברים, וההפוגות בלחימה והפסקות האש אמורות ללכת ולהתקצר. פרויקט הגרעין האיראני מהווה איום קיומי בפני עצמו, ובה בעת הוא רכיב משלים חשוב של אסטרטגיית המלחמה הפתוחה. יש להניח שגובה הלהבות יעלה עד כדי אפשרות של מלחמה כוללת עם איראן, ברגע שתהפוך למדינת סף גרעינית. **ישראל נמצאת בנחיתות תפיסתית אסטרטגית, ואין לה למעשה אופציה צבאית אפקטיבית אל מול האיום**.

התפיסה הרווחת בקרב רבים בישראל היא שהמפתח להתמודדות עם האיום האיראני הוא הפלת המשטר. ואולם רף הפלת המשטר הוא כה גבוה, שישראל לא יכולה לתלות את יהבה רק בחלופה כזו, שעשויה להתגלות כלא יותר מאשר משאלת לב. ולכן האתגר של ישראל הוא הסתגלות מהירה תוך כדי לחימה לאיומים מאיראן ושלוחיה ועדכון תפיסת הביטחון הלאומי בהתאם.

ההשתהות עם תחקירי ה-7 באוקטובר או עם בחינה מחדש של תקציב מערכת הביטחון ליום שאחרי יכולה להיות הרסנית עבור מדינת ישראל. יש להתחיל מוקדם ככל האפשר תחקיר יסודי ועדכון מחודש של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל ולתרגם אותה למדיניות המגובה במשאבים. עבודה כזו תכלול בוודאי שינוי בסדר העדיפויות הלאומי ושימת דגש על יכולת העמידה של ישראל בפני מלחמת התשה צבאית ומדינית ארוכה.

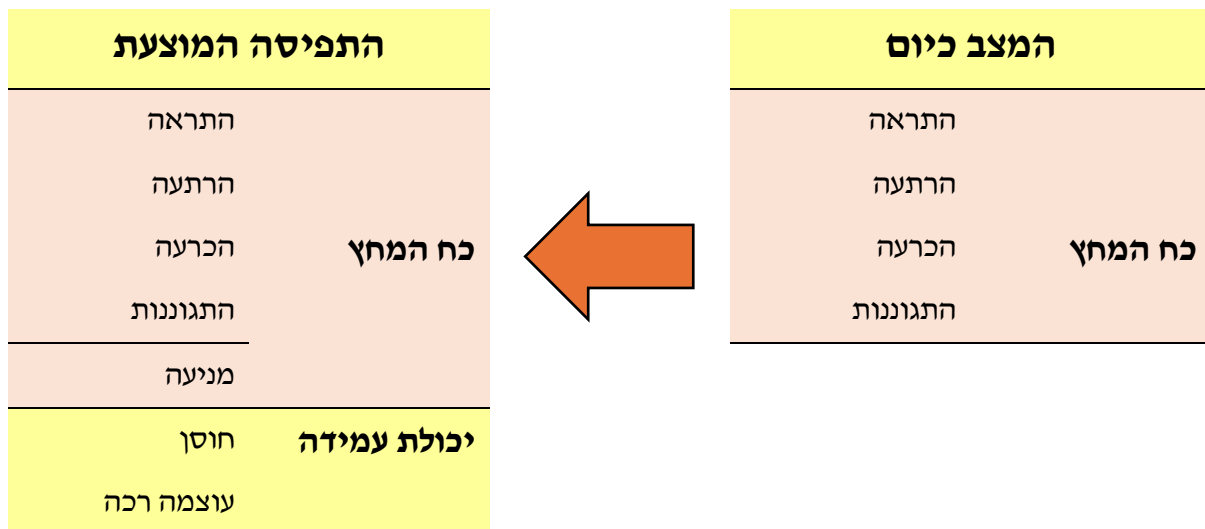
אמנם גיבוש תפיסת ביטחון לאומי חדשה אל מול האיום האיראני יחייב מספר הכרעות אידיאולוגיות שספק אם ישראל יכולה לבצע בעת הנוכחית, בראשן שאלת השליטה בפלסטינים, ואולם לישראל אין את הפריבילגיה להשתהות. ולכן מסמך זה מציע בחינה מחדש של מספר מימדים דחופים של ביטחון לאומי שקשורים לאיום מאיראן, וגוזר מהם כמה יעדים אופרטיביים.

התפיסה המוצעת

באסטרטגיה שהיא נוקטת, איראן שוללת את אפשרות ההכרעה או הניצחון המוחלט, ולכן יש לשנות את התמהיל הקיים בין ההשקעה בכח מחץ צבאי התקפי, להשקעה בחוסן וביכולת העמידה. בעוד שהדגש בהשקעה בכח המחץ מתבטא בבניין הכח ובהצטיידות של הצבא במטרה להשיג הכרעה וניצחון מהירים על האויב, השקעה ביכולת עמידה צריכה להתבטא בטיפוח:

1. **חוסן וסיבולת** של המשק והחברה לנהל מלחמות ארוכות, תוך כדי, למשל, שמירה על כח הייצור והחיוניות של המשק, איתנות מנטאלית של החברה, מיגון אזרחי ורציפות התפקודית של מוסדות המדינה.
2. **עוצמה רכה** שתאפשר לשמור על האשראי הבין-לאומי של ישראל במלחמות ארוכות, ועל עצם הלגיטימציה לקיומה.

ישראל צריכה להוסיף לתפיסת הביטחון הלאומי את עקרון 'המניעה', שמתמקד בסיכול בניין הכח של אויבנו. עיקרון זה, אשר מתאים יותר להתמודדות מול השלוחים האיראנים, יחזיר לאיזון את תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל. איזון זה הופר עם הוספת עיקרון 'ההתגוננות' ב-2007 לפי המלצת ועדת מרידור, בשעה שהוא יצר מתח מבני עם עקרונות ההתראה, ההרתעה וההכרעה, ותרם לגישה הפסיבית של ישראל מול בניין הכח של אויביה.

יעדים אופרטיביים

לאור הצורך לערוך שינוי בתפיסת הביטחון הלאומי, כמו גם ניתוח מספר נקודות חולשה של איראן ושלוחיה, אנו גוזרים מספר יעדים אופרטיביים שסייעו לישראל להתמודד מול האיום מאיראן:

- **הכנת המשק, החברה והצבא לחימה ארוכה.** ישראל נדרשת לגבש חשיבה מחודשת על היערכותה הביטחונית, הכלכלית, המדינית והדיפלומטית לתקופה ארוכה של אי-יציבות ושיבוש. האתגר של ישראל הוא לשמור על כח הייצור והחיוניות של המשק, להחזיר בחברה איתנות מנטאלית, ולקיים רציפות תפקודית של מוסדות המדינה, במציאות שבה תקופות של שקט יתקצרו, ושיבושים והפרעות

יהיו חלק אינטגרלי ממנה. המשמעות המעשית היא העברת חלק מהמשאבים שיועדו לכח המחץ לטיפול יכולת העמידה של המשק. **אנו ממליצים שצוות או ועדה ממשלתיים ייעודיים יתמסרו ללימוד האתגר ויבצע תהליך למידה קצר ואינטנסיבי בן כמה חודשים ספורים שלאחריו יציגו המלצות ועקרונות לגישה הרצויה.**

החזרת ההגנה המרחבית ליישובי קו העימות. בשנותיה הראשונות של המדינה יישובי קו העימות שמשו בהצלחה רבה כחלק אינטגרלי מחומת המגן הראשונה של ישראל. מסיבות שונות, תפיסה זו נזנחה עם השנים. יש היגיון באימוץ מחדש של ההגנה המרחבית, אשר יש בה פוטנציאל לחזק את החוסן בכך שהיא תיצור הלימה רחבה יותר בין המטלה הביטחונית של תושבי קו העימות, למרחב

המחיה שלהם ולמקום פרנסתם. גישה זו תתרום ליכולת העמידה בפני מלחמות ממושכות, וגם תהווה מענה ראשוני לפלישות אפשריות של מערך השלוחים האיראני כפי שראינו ב-7 באוקטובר.

השקעה בפיתוח עוצמה רכה: המלחמה הוכיחה את נחיצות שדרוג מערך החוץ ואת הצורך לתקצבו בהתאם, כך שישמור על האשראי הבינ"ל של ישראל בזמן לחימה ארוכה, ינהל אופנסיבה מדינית ותודעתית נגד איראן, ויידע לתמוך במתקפה נגד הלגיטימציה של מדינת ישראל ובאנטישמיות שנלווית אליה. במיוחד, ישראל צריכה לקעקע את ההתייחסות הסלחנית של השמאל במערב להפרות זכויות האדם הסדרתיות של איראן, כמו גם את הלתפיסה רווחת שהיא איננה מהווה איום למערב.

תמרון כלכלי נגד איראן: המשטר האיראני ושלוחיו מקריסים את הכלכלות בכל מקום בו הם פועלים כדי לקדם את המאבק בישראל, ועל ידי כך מלבים את התסיסה החברתית נגדם. הכלכלה היא הבטן הרכה של איראן, ומתקפה כלכלית עליה שמובלת על ידי כח משימה בינ"ל בשיתוף ארה"ב עשויה אף לערער את יסודות המשטר, שנתפס בעיני רבים כלא לגיטימי לנוכח הדיכוי הברוטאלי שלו.

ברית איזורית: לשימורה ולפיתוחה של ברית אזורית יש פוטנציאל להפוך לציר שיהווה משקל נגד לפריסה של איראן ושלוחיה. הברית הזו הוכיחה את עצמה כאפקטיבית בהתקפה של איראן ב-14 באפריל 2024. ועדיין, הברית הזו אינה פורמלית והיא הגנתית. קיים פוטנציאל לשדרג את הברית האזורית בהתבסס על מהלך של נורמליזציה עם סעודיה. ואולם, היכולת להרחיב ולשדרג את הברית עשוי להיות תלוי בתוצאות המלחמה בעזה ובמדיניות ישראל בסוגיה הפלסטינית.

■ **מערך שלוחים:** ישראל צריכה לנצל את ההזדמנות להקים עם מדינות הברית האיזורית רשת שלוחים תתי-מדינתיים שתאגד את איראן וכל אחד משלוחיה שלה. בין השאר, ניתן לחזק את הכוחות הלאומיים לבנונים, הנוצרים, הדרוזים והסונים, אשר מודאגים מהחתיירה של חזבאללה תחת ריבונות המדינה והופך אותה למדינה כושלת. אף כי ישראל נכוונה מתמיכתה במרוונים במלחמת לבנון הראשונה, הזמנים השתנו ותמיכה באימונים, בנשק, בכסף, ובסיוע הומניטרי ואזרחי בכוחות אלה נגד חזבאללה הם צו השעה. לא סביר שניתן יהיה להקים רשת שלוחים איזורית שמתבססת על מסגרת אידיאולוגית כמו ציר המוקאוומה. ועדיין, אפשר ליצור אפקט של 'לחץ על כל המגרש שיאפשר להתמודד בצורה טובה יותר עם אתגר הרב-זירתיות המאיים.

אין פיתרון קסם לאתגר שאיראן מציבה לישראל, והעתיד הקרוב צפוי להיות מלחמת התשה צבאית ומדינית ארוכה. ואולם עדכון תפיסת הביטחון ומימוש היעדים שאנחנו מצביעים עליהם במסמך זה, עשוי להעביר את מרכז הלחץ על איראן ושלוחיה עד יעבור זעם, ולייצר מציאות שיש בה גם הזדמנויות רבות למדינת ישראל.

יבוא

החזון האיראני למיגור ישראל מתורגם לתוכנית אופרטיבית שאפתנית שנבנתה בהתמדה בעשורים האחרונים. למרות העליונות הצבאית והטכנולוגית של ישראל, לאיראן עליונות תפיסתית ואסטרטגית שבאה לידי ביטוי בדוקטרינה צבאית אשר הפכה את היתרונות הישראליים לפחות רלוונטיים.¹

בשעות ובימים שאחרי הטבח ב-7 באוקטובר ההערכה הרווחת בישראל הייתה שאיראן עומדת מאחוריו, והיא לוותה בחשש שמסע הרצח של החמאס הוא רק מכת הפתיחה של מלחמה כוללת מצד איראן ושלוחיה על ישראל. הממשלה שקלה לפיכך לצאת למתקפה מקדימה על חיזבאללה. אף כי ההערכה המעודכנת היום שאיראן לא הייתה מודעת לעיתוי המתקפה, אין ספק שהיא המחוללת הראשית שלה. אם הייתה מחלוקת כלשהי בין חמאס לאיראן, היא נגעה לעיתוי ולנסיבות המתקפה, ולא לעצם קיומה.

טיב והיקף האימונים על ישראל השתנה דרמטית בשנים האחרונות ונדרשת תפיסה חדשה וכוללת של ביטחון לאומי אשר המענה לאתגר האיראני יהיה חלק ממנה. גיבוש תפיסה לאומית חדשה הוא פרוייקט לאומי שעשוי לדרוש מספר הכרעות עקרוניות במספר סוגיות רגישות, שספק אם ניתנות להכרעה בעת הנוכחית בשל הקיטוב בישראל. ישראל לא יכולה להמתין עד שיבשילו התנאים להכרעה בכמה מסוגיות אלה.

לפיכך, מסמך זה מהווה ניסיון שלנו להציע לכל הפחות מסגרת לדיון להתמודדות מול איראן ושלוחיה. המסמך ידייק את מהות האיום, יעמוד על פערי הרלוונטיות של תפיסת הביטחון מדינת ישראל, יאתר את נקודות התורפה האיראניים, ולבסוף יציע מיסגור מחדש של כמה מימדים בתפיסת הביטחון הלאומי, ואסטרטגיה שנובעת ממנו להתמודדות עם האיום.

איום 'המלחמה הפתוחה' וטבעת האש האיראנית סביב ישראל

דוברי חמאס ואיראן משתמשים במושג "מלחמה פתוחה" (حرب مفتوحة), כדי לתאר את האסטרטגיה הצבאית של ציר המוקאוומה. תכליתה של תפיסה זו היא מלחמת התשה ממושכת בעוצמות שונות שאינה מכוונת להכרעה צבאית, אבל אמורה לגבות מישראל לאורך זמן ארוך מחיר כלכלי וחברתי עצום.

האסטרטגיה האיראנית נשענת על פריסה של רשת שלוחים ברחבי המזרח התיכון אשר יוצרים טבעת אש קינטית סביב ישראל. הקשרים בין איראן² לארגונים אלה שונים מזירה לזירה, כמו גם מידת ההזדהות שלהם עם איראן. השליטה האיראנית המוגבלת בשלוחיה מאפשרת לאיראנים מרחב הכחשה נוח לפעולותיהם.

איראן יצרה מסגרת שנותנת משמעות חדשה לזהות השיעית במזרח התיכון שיש בה זרמים רבים ומגוונים.³ עיקרון ההתנגדות – 'המוקאוומה' – הפך להיות עיקרון תיאולוגי מוביל ופרשנותו הרחבה אפשרה ליצור בריתות גם מעבר לסהר השיעי, באופן בולט במיוחד עם ארגונים פלסטיניים סונים, ובראשם החמאס

¹ כך נכתב כבר במזכר שהגיש מכון ראות לוועדת וינוגרד אחרי פרסום דוח הביניים שלה באפריל 2007.
² II The International Institute for Strategic Studies, *Iran's Network of Influence in the Middle East*, November 2019
³ על השיעים בעיראק לדוגמה, קראו כאן: Yitzhak Nakash, *The Shi'is of Iraq*, Princeton University Press, 1994

והגייהאד האסלאמי.⁴ החזון הברור למאבק בישראל מתרגם בנקל ליעדים ברורים למערכה הנוכחית בעזה ובצפון: שרידות והמשך ההובלה של אתוס המאבק האסלאמי והפלסטיני בישראל. ככל שיושגו יעדים אלה, כך תיחשב המלחמה כאבן דרך חשובה במימוש החזון.

החדשנות האיראנית נוגעת גם לשינויים בתפיסת הפעלת הכוח.⁵ איומי הייחוס של הביטחון הישראלי נבעו עד כה מאתגרים שהציבו צבאות קונבנציונאליים שתורת הפעלת הכח שלהם נוצרה בהשראת מאפייני הלחימה במלחמת העולם השנייה. מול האיומים האלה ישראל הצליחה לייצר עליונות תפיסתית ואופרטיבית. החדשנות האיראנית נגעה להגדרה מחדש של שיטות הלחימה, אופן הפעלת הכוחות הלוחמים ושימוש בכלים חדשים. דפוסי הלחימה האיראנים נשענים על הפעלה של נחילי כטב"מים ורחפנים, טילים בליסטים וטילי שיוט מדוייקים ובכמויות גדולות, התבצרות בתת קרקע, ושימוש ב'ניצבים' אזרחים בהגנה - כמגנים אנושיים - ובהתקפה - כ'נחשולים' אנושיים - כמו זה העזתי ב-7 באוקטובר.

משמעות הגרעין האיראני

פרויקט הגרעין האיראני הוא איום קיומי בפני עצמו לישראל (שלא נרחיב עליו את הכתיבה במסמך זה), **ואולם בעבור האיראנים נראה שהוא בעיקר רכיב משלים חשוב של דוקטרינת 'המלחמה הפתוחה'**. האיום הגרעיני לא רק מייצב את איראן כמוקד כוח אזורי בלתי ניתן לערעור, אלא גם מחזק את חתירתה של איראן להגמוניה איזורית ומעצים את השפעת המשטר בטהראן על מדינות וארגונים במזרח התיכון. ככל שלאיראן יהיה נשק גרעיני, יכולתה להפעיל את שלוחיה באופן חופשי תגדל משמעותית, ותגביר את האיומים על הביטחון הלאומי של ישראל.

בחודשים האחרונים, איראן מפזרת רמזים שכבר הפכה למדינת סף ואולי אף יותר מכך.⁶ ישנה סבירות

גבוהה מאוד שאיראן מנצלת את הסטת תשומת הלב הבין-לאומית לישראל ולאוקראינה כדי לפרוץ לגרעין. ברגע שתשיג נשק גרעיני או שתהיה מדינת סף, גובה הלהבות מול ישראל צפוי לעלות, ואולי אפילו להסלים למלחמה כוללת מצד איראן.

ההשלכות של השגת נשק גרעיני על ידי איראן הן רבות וחמורות. מעבר לאיום הישיר על קיומה של מדינת ישראל, מצב כזה יכול להוביל למרוץ חימוש גרעיני במזרח התיכון, ולערעור היציבות האזורית באופן שיפגע בכל המדינות באזור, כולל אלו השואפות לשלום וליציבות. על ישראל ושותפותיה האזוריות והבין-לאומיות לפעול בנחישות על

⁴ מכון ראות, **משחקי הכס של המזרח התיכון**, אוקטובר 2020.

⁵ גרשון הכהן, מקור ראשון, 5/4/2024.

⁶ כך למשל, יועצו של מנהיג איראן לענייני מדיניות חוץ כמאל ח'ראזי אמר שאיראן תהיה חייבת לשנות את דוקטרינת הגרעין שלה אם קיומה יהיה בסכנה. לדבריו, לאיראן יש את היכולת לפתח נשק גרעיני) אסף רוזנצווייג, קבוצת הטלגרם צ'יט הכתבים, N12 תאריך 9/5/24. (אחמד בחשאישי ארדסטאני, חבר לשעבר בנציבות לביטחון לאומי של המג'לס, שנבחר לפרלמנט בבחירות האחרונות במאוס, אמר בראיון לערוץ 24 Rouydad שהחלטת איראן להסתכן בתקיפת ישראל באפריל נובעת מהעובדה כי ברשותה נשק גרעיני. מתוך, ערוץ הטלגרם מלחמת לבנון השלישית, תאריך 11/5/24.

מנת למנוע את התבססות איראן כמדינת סף גרעינית, ולשמור על איזון הכוחות האזורי.

העוצמה המדינית של איראן

לרכיבים הצבאיים האיראניים מתווסף שימוש משלים בעוצמה מדינית רכה גלובלית. למרות משטר הסנקציות שהוטל עליה, והנטייה בישראל לחשוב על איראן כמדינה מבודדת, הרי היא הפכה בשנים האחרונות למעצמה מדינית. איראן מגייסת את השפעתה האיזורית והגלובלית כדי להפוך להגמוניה איזורית, לבדד את ישראל, ולערער את הסדר העולמי הקיים. הבריתות שהיא יוצרת והרחבת איזורי ההשפעה שלה אפילו באפריקה ובאמריקה הלטינית, סייעו לה להתמודד לאורך השנים עם הסנקציות שהוטלו עליה.

איראן בזירה הבין-לאומית

הצטרפות איראן למדינות BRICS נתפסת כחלק ממהלך גלובלי לערער את ההגמוניה האמריקאית שאותו מובילות סין ורוסיה. מאז נפתחה המלחמה באוקראינה, שיתופי הפעולה בין שלוש המדינות מתהדקים ולובשים גם מימדים צבאיים מובהקים, למרות קיומם של מתחים ביניהם.

איראן מנסה לנצל את מעמדה האיזורי כדי לחתור תחת הסכמי אברהם. איראן מתייצבת בראש ציר המוקאוומה בתחרות שלה להגמוניה איזורית בעיקר מול ציר המדינות הסוניות הפרו-מערביות שאותן מובילות סעודיה, איחוד האמירויות ומצרים. מאז שנחתמו הסכמי אברהם, איראן מפעילה מכבש מדיני, כלכלי, דיפלומטי וצבאי לביטול ההישגים שלהם ולסיכול הרחבתם.

הציר השלישי שחותר להגמוניה איזורית, שמובילות טורקיה וקטאר ושמורכב מישויות הנמנות על הזרם הסוני של האסלאם הפוליטי המזוהה עם האחים המוסלמים, מתואם הרבה יותר עם איראן בשנים האחרונות, בטח בכל הקשור לתמיכה בחמאס.

איראן והשמאל במערב

איראן נהנת מהירתמות של גופי חברה אזרחית במערב למאבק הפלסטיני בקמפוסים ובאקדמיה, באיגודי העובדים, בתקשורת ואפילו במועצות מקומיות במערב, אף כי הקשר של איראן לרשתות האלה הוא עקיף בלבד.

איראן אמורה הייתה להיות מושא לביקורת של גופי זכויות אדם במערב, אבל בפועל, היא זוכה מהם לחסינות יחסית. את השקט הזה ניתן להסביר בקשר של התנועה הפרוגרסיבית שמזוהה עם דגל זכויות האדם, עם ארגונים אסלאמיסטים. האחרונים ממקדים מסיבות אידיאולוגיות את הביקורת שלהם כלפי סעודיה, ישראל, מצרים, איחוד האמירויות וישראל - שבפועל מהווים ציר שקורא תגר על שאיפתה של איראן להגמוניה איזורית. למרות העוינות בין הסונה לשיעה, קיימת זיקה אידיאולוגית ושיתוף פעולה שהולך וגובר בין איראן לבין תנועת האחים המוסלמים.⁷

⁷ דוגמה לניסיון של איראן לחזק ולחמש את האחים המוסלמים בירדן, ראו כאן.

יתירה מכך, הפרישה של ארה"ב בעידן טראמפ מהסכם הגרעין הייתה חוויה מעצבת עבור השמאל באמריקה, ונתפסת שם כהפרה של כללי המשחק הבין-לאומיים וכאם כל חטא. גם הביקורת הגוברת על ישראל בזמן המלחמה משפיעה על גילויי אהדה רבים לאיראן.

כל אלה מביאים לכך שהשמאל במערב מתייחס בסלחנות להפרות זכויות האדם הסדרתיות של איראן. כך למשל, מנהיגים פרוגרסיבים בקונגרס לא תופסים כלל את איראן כמסכנת את הביטחון הלאומי של ארה"ב. לפני המלחמה, טען יו"ר תת הוועדה ליחסי חוץ של הסנאט, כריס מרפי, שהוא אינו תופס את איראן כאיום ישיר על ארה"ב, ושטילים איראנים אינם מכוונים לישראל.⁸

⁸ מרפי גם טען שארגון חזבאללה הוא שחקן לבנוני לגיטימי, ואמר שהתמיכה בסעודיה ובאיחוד האמירויות רק מנציחה את הסכסוך. ראו ב- [פודקסט של CSIS](#), 10/8/2021

אישועיות

לישראל מעולם לא הייתה תפיסת ביטחון לאומי רשמית כתובה, אולם ניתוח של העקרונות המזוהים עם תורה שכזו, מלמד שעל עקרונות אלה אבד הכלח מול האיום האיראני.

תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל לא רלוונטית

תפיסת הביטחון של איראן ושלוחיה מפרקת את העקרונות המרכזיים בתפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל:

- **הרתעה:** עיקרון ההרתעה פחות אפקטיבי מול גופים פונדמנטליסטים תת-מדינתיים שמקדשים את המוות או מול איראן שעיקרון ייצוא המהפכה נמצא בבסיס סיבת הקיום שלה. השילוב בין האידיאולוגיה לבין התודעה העצמית של האיראנים כמעצמה היסטורית, לבין השאיפה לאתגר את הסדר העולמי, הופך את מושג ההרתעה כפי שאנחנו מבינים אותו ללא רלוונטי. חוסר הבנה זה הביא לכך שהתפיסה האיראנית של 'סבלנות אסטרטגית' פורשה פעמים רבות בטעות בישראל כהוכחה לכך שאיראן מורתעת.
- **התראה:** הכישלון המודיעיני של ה-7 באוקטובר הוא בראש ובראשונה בעיה של קיבעון מחשבתי שהביא לפרשנות שגויה של סימנים מפורשים למתקפה. בה בעת, הייתה זו גם תוצאה של מתיחת יתר של הכיסוי המודיעיני. האיזורים הגאוגרפים והזירות אותן נדרש המודיעין הישראלי לכסות מעולם לא היו גדולים ומורכבים כל כך, וחלוקת הקשב המודיעינית מאותגרת. כך למשל, הפסקת ההאזנות למכשירי הקשר של חמאס כשנה לפני הטבח בוצעו מן הסתם כדי להסיט משאבים לגזרות אחרות שנתפסו כדחופות יותר.
- **הכרעה:** הדוקטרינה האיראנית מאיינת את הגישה הישראלית לחתירה להכרעה צבאית מהירה, היא מחפשת שרידות ולא הכרעה. היא הפכה את ההכרעה הצבאית הקלאסית לכמעט בלתי אפשרית בשל הביצור בתת קרקע, הפריסה הגאוגרפית הרחבה והמבנה הארגוני המבוזר של השלוחים. **האסטרטגיה הזו שוללת את אפשרות 'הניצחון המוחלט'**. הדוקטרינה האיראנית מכוונת למלחמות ארוכות שכן היא מניחה שישראל לא תוכל לעמוד בהם לאורך זמן בשל המשמעות הכלכלית של גיוס מילואים לטווח ארוך ושחיקת מעמדה הבין-לאומי של ישראל.
- **התגוננות:** בדיעבד מתברר, שהניסיון של ועדת מרידור ב-2007 לעדכן את תפיסת הביטחון הלאומי ולהוסיף לה את רגל ההתגוננות תרמה להתמכרות של ישראל לקניית שקט גם בזמן שאויביה מנצלים זאת לבניית כוחם. כפי שמציין ד"ר יגיל הנקין, עיקרון ההתגוננות נמצא במתח מבני ולעיתים מבטל את את שלוש הרגליים האחרות.⁹ אף שלא הייתה אמורה לעשות זאת, ההתגוננות כאילו ייתרה את הצורך להכריע. מעבר לכך, למרות שישראל מספקת לתושביה את ההגנה האווירית המתקדמת בעולם, בעימות עצים יותר עם חזבאללה או עם כלל מערך השלוחים האיראני, ישראל עלולה לפשוט רגל כלכלית בשל מחיר החימושים ולא תדע לספק הגנה טובה לאזרחיה.

⁹ מקור ראשון, 26.4.2024, כאן

ישראל בנחיתות אסטרטגית: אין לה כיום מענה לאיום האיראני

המשמעות של הנחיתות התפיסתית הישראלית היא שלישראל אין אפילו פוטנציאל של הכרעה את אויביה: לצה"ל אין יכולת קונבנציונאלית למנוע ירי טילים מאיזור גאוגרפי כל כך רחב.

האסטרטגיה האיראנית כמעט וחפה מפגמים ומייצרת את האיום הקיומי החמור ביותר על מדינת ישראל מאז הקמתה. האסטרטגיה הזו עושה שימוש אופטימלי ביתרון לגודל השטח ממנו פועלים אויבי ישראל, ביתרון הדמוגרפי שלהם במרחב, ביתרון המספרי שלהם בזירה הדיפלומטית ובמגמות חברתיות גלובליות וגיאו-אסטרטגיות.

ישראל הפכה לאגרסיבית יותר מול איראן בשנים האחרונות וגבתה ממנה מחירים בצורה ישירה, ואולם היא לא הצליחה לגרום לאיראנים לבצע הערכה מחדש של מדיניותה באיזור. כשהמשטר תופס את המלחמה בישראל כחלק אינטגרלי של עיקרון הפצת המהפכה ולכן גם כסיבת הקיום שלו, צריך הרבה יותר כדי לגרום למשטר לשקול את דרכו (ראו עניין ההרתעה לעיל).

ישראל, עם גישת המלחמה שבין-המלחמות (המב"מ), והקהילה הבין-לאומית, עם הסכם הגרעין ב-2015, הצליחו להביא רק להאטת הקצב של בניין הכח האיראני ולנסיגות טקטיות בלבד. הרף שישראל צריכה לעמוד בו כדי להשפיע על בסיס המוטיבציה האיראנית הוא כה גבוה, שספק אם משימה זו היא בת השגה.

מדינה בורחת מבשורה: ישראל כבר נכנסה ל'מלחמה פתוחה'

ניתן להצביע בדיעבד על מבצע עופרת יצוקה ב-2009 כנקודה שבה ישראל נכנסה לתהליך כרוני הולך ומסלים של אי-יציבות: הפוגרום ב-7 באוקטובר היה אבן דרך במציאות של מלחמה פתוחה. איראן מקדשת את חוסר היציבות שמאפשר לה להגדיל את השפעה האיזורית ולשחוק את כושר העמידה של ישראל. ההפוגות בלחימה והפסקות האש אמורות ללכת ולהתקצר, והעתיד, לפי התכנון האיראני, אמור להיות רצוף בהתנגשויות ובחיכוך עולים וגוברים.

אפשרויות ההסדרה הולכות ומתמעטות. השליטה האיראנית המוגבלת בשלוחיה הופכת את ניסיונות ההסדרה למורכבים הרבה יותר. משימה כזו עלולה לדרוש הפעלה של אמצעים ולחצים שונים על כל שחקן ברשת השלוחים האיראנית בנפרד, בהתאם להקשר הייחודי שבו הוא פועל. כך למשל, נראה שאפילו הפסקת אש בעזה לא תסיים את המצור החות"י שהפך להיות מוקד לסכסוך בין-לאומי.

כיוני חשיבה ופעולה: שינוי במימדים דחופים של ביטחון הלאומי

ישראל חייבת לגבש תפיסה חדשה ושפה חדשה, ומהן לגזור יעדים ברורים אל מול האיום המורכב של איראן ושלוחיה. ראוי היה שתפיסה זו תהיה חלק מתפיסה כוללת מעודכנת של ביטחון לאומי, אולם אפשר שסוג ההכרעות הלאומיות הנדרשות לשם גיבוש תפיסה כוללת כזו, עשוי להפוך משימה זו ללא אפשרית בעת הנוכחית. אין לישראל את הפריבילגיה לחכות שיבשילו התנאים לכך, ולכן היא חייבת לגבש בדחיפות 'פיגוס' של תפיסת ביטחון לאומי מעודכנת להתמודדות עם האיום האיראני, שכולל הכרה במתחים שנוצרים כתוצאה מאי-יכולתה של ישראל להכריע בסוגיות יסוד לאומיות.

עיקריה של תפיסת ביטחון לאומי חדשה

תפיסת הביטחון הלאומי הישראלית (שמעולם לא הוגדרה פורמלית) **יצרה חפיפה כמעט מלאה בין מושג הביטחון הלאומי לתורת הפעלת הכח**. היה זה בן גוריון שהכריע בדילמה בסיסית של ביטחון לאומי, בכך שבחר להשקיע בכח מחץ צבאי התקפי, על חשבון ההשקעה ביכולת העמידה.¹⁰

ואולם איראן וציר המוקאומה זיהו את יכולת העמידה הישראלית כעקב האכילס של הביטחון הלאומי: ביטוי ציורי לכך סיפק נסראללה בנאום קורי העכביש המפורסם שלו. אסטרטגיית המלחמה הפתוחה אמורה בראיית האיראנים לשבור את החוסן ויכולת העמידה הישראלים. ההעדפה של ישראל מאז מלחמת לבנון השנייה את השקט על פני עימות ישיר שיחקו לידיהם של איראן ושלוחיה.

המסקנה: מאחר שהדוקטרינה האיראנית שוללת את יכולת ההכרעה של צה"ל, יש לשנות את התמהיל הקיים בין ההשקעה בכח מחץ צבאי התקפי, לבין השקעה בחוסן וביכולת העמידה, וצריך להתקיים דיון על שיעור השינוי ומשמעותו. בעוד שהדגש בהשקעה בכח המחץ מתבטא בבניין הכח והצטיידות של הצבא במטרה להשיג הכרעה וניצחון מהירים על האויב, השקעה ביכולת עמידה צריכה להתבטא בטיפוח:

1. **חוסן, שהוא למעשה הסיבולת של המשק והחברה לנהל מלחמות ארוכות, תוך כדי, למשל, שמירה על כח הייצור והחיוניות של המשק, איתנות מנטאלית של החברה, ורציפות התפקודית של מוסדות המדינה.**

2. **עוצמה מדינית רכה, שתאפשר לישראל להוביל מהלכים מדיניים מורכבים, לשמור על האשראי הדיפלומטי-מדיני של ישראל במלחמות ארוכות, לייצר מערכות יחסים עם מדינות וקבוצות תת-מדינתיות באיזור, להגן על הלגיטימציה לקיומה של מדינת ישראל, ולנהל אופנסיבה מדינית, תודעתית וציבורית נגד אויביה.**

יתירה מכך, אנו ממליצים להוסיף עיקרון נוסף לתורת הפעלת הכח, 'מניעה',¹¹ שתיצור איזון בין עיקרון ההתגוננות לשאר העקרונות של תפיסת הביטחון הלאומי.

¹⁰ גרשון הכהן, מקור ראשון, 5/4/2024.

¹¹ ד"ר יגיל הנקין מציע לבטל את עיקרון ההתגוננות ולהחליפו במניעה, ראו כתבתו [במקור ראשון](#), 26/4/2024, אנו מציעים שלא לבטל את עיקרון ההתגוננות, אבל להוסיף את עיקרון המניעה אליו. כך ייווצר איזון בין עקרון ההתגוננות לעקרונות האחרים.

הפרשנות לעקרון ההתגוננות, התמקדה בהגנה על האוכלוסייה והתשתיות האסטרטגיות מפני אימים חיצוניים. אף על פי שמערכת ההגנה האווירית של ישראל, כמו כיפת ברזל, השיגה הצלחות מרשימות בהגנה על העורף, היא 'הרדימה' את ישראל ביחס להתעצמות אויביה ויצרה מתח בין העקרונות האחרים של הביטחון הלאומי.

משמעות עקרון 'המניעה', לעומת זאת, הוא מחויבות לתקיפות מקדימות על יכולות האויב, תשתיותיו ומאמצי בניין הכוח שלו באמצעים צבאיים, מדיניים, כלכליים וסייבר. גישה זו מתאימה יותר להתמודדות מול השלוחים האיראנים שמהווים ישויות תת-מדינתיות מאשר מול מדינות. באמצעות התקפות ממוקדות על מערכי ייצור טילים, מתקני גרעין ויכולות לוגיסטיות, ישראל יכולה להפחית משמעותית את יכולת האויב לגרום נזק בטווח הארוך. עיקרון זה יאלץ את האויב להיות במצב הגנתי, וימנע ממנו לפתח את היכולות לפגוע בישראל מלכתחילה.

יעדים אופרטיביים להתמודדות עם האיום האיראני

כיווני הפעולה להלן, מתבססים על התפיסה שהוצגה לעיל ועל זיהוי מספר נקודות חולשה של המערך הפאן איראני שאותם צריכה ישראל לנצל: הדיכוי הפוליטי והאזרחי והכלכלה הרעועה של איראן שמהווים פוטנציאל לתסיסה חברתית; המבנה המבוזר של השליחים מהווה גם פתחון להסתבכויות לא מתוכננות של איראן; המתח והעוינות שיוצרת פעילות איראן באיזור מייצרת הזדמנויות לבריתות חדשות; איראן היא מדינה שהפוטנציאל לבודד אותה על רקע הפרה סדרתית של זכויות אדם הוא גבוה.

להלן מספר נושאים רלוונטיים לפיתוח מענה מול האיום הפאן-איראני, וכמה מתחים, אתגרים, תובנות והמלצות בנוגע אליהן.

חוסן לאומי: הכנת המשק, החברה והצבא ללחימה ארוכה

ישראל נדרשת לגבש חשיבה מחודשת על היערכותה הביטחונית, הכלכלית, המדינית והדיפלומטית לתקופה ארוכה של אי-יציבות ושיבוש.¹² אנו ממליצים על הקמת ועדה ייעודית בין-משרדית בלתי תלויה לבחינת מכלול המשמעויות של אתגר זה.

האתגר של ישראל הוא לטפח הון חברתי שהוכח כרכיב משמעותי ביותר ליכולתה של מדינה להתמודד עם מצבי חירום ומשבר, לטפח בחברה איתנות מנטאלית, ולקיים רציפות תפקודית של מוסדות המדינה, במציאות שבה תקופות של שקט יתקצרו, ושיבושים והפרעות יהיו חלק אינטגרלי ממנה.

יש לבחון העברת חלק מהמשאבים שיועדו לכח המחץ לטיפול יכלת העמידה של המשק. כך למשל, בשמוננים מיליון דולר ניתן לרכוש מטוס F35 נוסף, שסביר שלא ישנה בצורה משמעותית את מצבה הגאו-אסטרטגי של ישראל, או, ניתן להשקיע אותם בבניית מערכים חדשים שיאפשרו תפקוד מלא של המשק גם בשעת חירום ממושכת, בעידוד האוכלוסייה האזרחית בהתקנת אמצעי הגנה פסיבית (במתכונת תמ"א 38) או במערכי החינוך הפורמלית והלא פורמליים להכין מנטאלית את החברה 'למצור' מדיני ממושך.

במיוחד, המציאות מחייבת שמירה על הלכידות החברתית. המפתח להתמודדות עם האיום האיראני נעוץ ביכולת של החברה הישראלית לגלות סולידריות, אזרחותיות, רוח חלוצית ואמונה בצדקת הדרך. ישראל

¹² ראו את מאמרה של ד"ר כרמית פדן [בישראל היום](#), 17.3.14

נכנסה למערכה כשהיא על סף משבר חוקתי ושסע פנימי עמוק. המלחמה טשטשה את הקיטוב. אולם לזמן קצר בלבד, והקיטוב חוזר אט אט למרכז הבמה ומתמקד בסוגיות מטרות ויעדי המלחמה כמו גם בסוגיית החטופים. הקיטוב מטלטל שוב את החברה הישראלית כשהתנהלות הממשלה ונבחרי הציבור תורמים לכך. לאמון של הציבור במוסדות השלטו ובמנהיגיו הפוליטיים יש השפעה מכרעת על יכולתן של קבוצות חברתיות לגלות סולידריות זו עם זו בעת משבר וחירום.

החלה מחדש של תפיסת ההגנה המרחבית

בשנותיה הראשונות של המדינה ההישענות על יישובי הספר הייתה חלק אינטגרלי מתפיסת הביטחון הישראלית. התפקיד של יישובי קו העימות היה לשמש כחומת המגן הראשונה יחד עם הצבא הסדיר, ולפני גיוסם של צבא הקבע והמילואים. ההגנה המרחבית נועדה גם למימוש ריבונות המדינה לקביעת את גבולותיה, והיה לה תפקיד של 'חיישן' מודיעיני שיכול היה להתריע על שינויים חשודים בשטח.

הפרקטיקה של ההגנה המרחבית נשחקה עם השנים, ויישובי קו העימות שנתפסו בעבר כנכס ביטחוני, הפכו לנטל, ובתחילת המלחמה הם פונו עוד לפני שחזבאללה ירה ירייה אחת.

ההיגיון להחזיר מחדש את ההגנה המרחבית ביישובי קו העימות נשענת גם על מהות האיום. הדוקטרינה הצבאית של איראן ושלוחיה אינה מחפשת כאמור הכרעה צבאית, אלא מבקשת להכניע את הרוח הישראלית. תפיסת ההגנה המרחבית מחזקת את החוסן בכך שהיא יוצרת הלימה רחבה יותר בין המטלה הביטחונית של תושבי קו העימות, למרחב המחייב שלהם ומקום פרנסתם, ולכן היא גם יותר 'עמידה' בפני מלחמות ממושכות¹³.

מעשית, הממשלה צריכה: לפעול לשלב את תושבי היישובים במערך ההגנה המקומי, כולל ארגון, חימוש והכשרה, כדי לשפר את יכולתם להתמודד עם איומים; לחזק את תשתיות היישובים בקווי העימות כדי לאפשר נוכחות רציפה ויעילה של תושבים וכוחות הביטחון; לקדם חינוך והסברה בקרב תושבי היישובים על חשיבות השתתפותם בהגנה על האזור; ליצור מנגנוני תיאום ושיתוף פעולה בין כוחות הביטחון לתושבי היישובים; לספק תמריצים כלכליים לאזרחים המתגוררים בקווי העימות; להתאים את החקיקה והנהלים כך שיתמכו בהפעלת ההגנה המרחבית.

פיתוח יכולות 'התקפה' ו'חיבור' של עוצמה רכה

במלחמה פתוחה החשיבות של הזירה הבין-לאומית עולה לעיתים על זו של המערכה הצבאית, ואולם עד כה, ישראל "לא עלתה למגרש". המהלכים המדיניים המורכבים מנוהלים זה עשרות שנים ממשרד ראש הממשלה, בזמן שמערך החוץ נחלש ונוון עם השנים. הדומיננטיות של משרד רה"מ בהובלת מדיניות החוץ יצרה הלימה גבוהה בין הכישרון של כל ראש ממשלה, להון הדיפלומטי של מדינת ישראל. ואולם השינויים במאזן הכוחות העולמיים, מגמות חברתיות במערב וגם האסטרטגיה האיראנית שהופכת את ישראל למצורעת, מחייבים שדרוג של מערך החוץ והפיכתו ל'צה"ל מדיני' מתוגבר ומתוקצב בהתאם, כזה שמתאים את עצמו לאתגרים המדיניים-ביטחוניים המרכזיים, ובהן גם היכולת לעבוד עם גופי החברה האזרחית והקהילות היהודיות.

ישראל צריכה לפתח יכולת להוביל מהלכים מדיניים מורכבים תומכי לחימה. כך למשל, ישראל בזבה את חלון ההזדמנויות הנדיר של האהדה לישראל בשבועות הראשונים שלאחר ה-7 באוקטובר כדי לקדם מהלכים שהיו מעקרים את ההיגיון של איראן וציר המוקאוומה, כמו פירוק אונר"א (דבר שהיה מביא לביטול זכות השיבה באופן מעשי) או יצירת לחץ בין-לאומי על מצרים לפתוח את גבולה באופן זמני לקליטת הפליטים ברפיח.

בזמן של "מלחמה פתוחה וארוכה נדרשת עוצמה רכה שתשמור על האשראי הבין-לאומי של ישראל. ישראל כיום נמצאת במצב שבו יעדי המלחמה טרם הושגו, אולם האשראי הבין-לאומי אוזל במהירות, והמתחים עם הדיפלומטים עם מדינות מפתח כמו ארה"ב, מצרים וירדן צפים ועולים.

אופנסיבה נגד איראן: בזמן שאיראן היא מדינה מצורעת ומפרת זכויות אדם סדרתית, ישראל היא זו שלכאורה איבדה את הרחוב במערב. למרות אחוזי האהדה שישראל זוכה לה בסקרים אמריקאים, הגופים האסלאמיסטים והשמאל רדיקלים השתלטו על הרחוב סימנו את ישראל כרוע הצרוף, ולא את איראן. קמפיין לחשיפת פרצופו האמיתי של המשטר בטהרן שחושף את הפרדוקס המובנה של התמיכה בפועל של השמאל במערב באיראן הוא הכרח.

מחויבות למלחמה באנטישמיות ובאנטי-ציונות ותמיכה בקהילות יהודיות הו קריטיות ומשלימות את המהלכים הצבאיים של ישראל. לעלייה באנטישמיות יש השפעה על היכולת של ישראל להשיג את מטרותיה הצבאיות, והנושא הזה צריך להיות על סדר היום של העוסקים בביטחון לאומי. רק כך עשוי להיווצר סינכרון בין בין גופים ממשלתיים, הפועלים כיום בנפרד (בסילו), כדי להחליש קבוצות במערב התומכות בחמאס ובאיראן. הבנה כזו עשויה גם לעודד מאמצים דיפלומטיים ושיתוף פעולה מודיעיני של ישראל עם קבוצות פרו-ישראליות, שגם יסייעו לארגונים יהודיים העולם במאבקם באנטישמיות.

תמרון כלכלי נגד איראן

נקודת התורפה המרכזית של איראן היא חוסר הפופולריות של המשטר בעקבות הדיכוי והמצב הכלכלי. אחד הגורמים המרכזיים לתסיסה החברתית היא הכלכלה שמתמקדת כולה במימוש האידיאולוגיה של המשטר.¹⁴ אזרחי איראן חווים בשנים האחרונות ירידה משמעותית ברמת החיים,¹⁵ וזו תרמה להתפרצויות של מחאות חברתיות רחבות היקף מאז 2009. בפראפרזה על אימרתו הידועה של קיסניג'ר על ישראל,¹⁶ המשאבים הרבים שמשקיעה איראן בפריסתה האיזורית בזמן משבר כלכלי עמוק מלמדים **שלאיראן אין מדיניות פנים אלא רק מדיניות חוץ.**

¹⁴ איראן בוחרת להעביר את מילארדי הדולרים שהיא מפיקה מתעשיית הנפט לארגוני המוקאוומה במזרח התיכון במקום לדאוג לאיכות החיים של האזרחים האיראנים. כוחות קודס של משמרות המהפיכה הם נשאי המהפיכה ברחבי המזרח התיכון והם אלו שבנו ומתחזקים את מערך השלוחים האיראני. על רקע פרישתה מתכנית הגרעין, איראן מתמודדת עם סנקציות שמשפיעות מאוד על כלכלתה

¹⁵ מגזין פורבס הכריז בשנה שעברה על המטבע האיראני כחלש בעולם והבנק העולמי כינה את העשור האחרון כיעשור האבדו של איראן. איראן היא מדינה עשירה במשאבי טבע עם מאגרי הגז והנפט מהגדולים בעולם, ואולם לישראל כלכלה גדולה הרבה יותר. ריקי ממן, מקור ראשון, 19.4.2024

¹⁶ מזכיר המדינה האמריקאי הנרי קיסניג'ר בתקופת ממשל ניקסון טבע את האמרה ש"לישראל אין מדיניות חוץ, אלא רק מדיניות פנים."

משמרות המהפיכה מהווים את כיפת הברזל של המשטר מפני המחאות, ונאמנותם נקנית באמצעות 'כלכלת התנגדות'¹⁷ שמטרתה היא למקסם את הערך הכלכלי עבור 'שומרי הסף של המוקאוומה' באופן שבהגדרה פוגע בכלכלת המדינה בה הם פועלים. משמרות המהפכה מעורבים באופן פעיל בפיקוח ובפעילות ריגול על אזרחים ועל גורמי אופוזיציה ובדיכוי הפרות סדר. הם מאפשרים למשטר האיראני לקדם מדיניות לא פופולרית ואפילו מתריסה. **מודל כלכלת ההתנגדות' שוכפל על ידי שלוחיה של איראן והוא יוצר עיוותים כלכליים כרוניים ופוגע בכלכלה בכל המקומות בהם הם פועלים.**

כתוצאה מכך נוצר מעגל קסם: הישויות המרכיבות את ציר המוקאוומה מקריסות את הכלכלה המקומית-מדינתית כדי לקדם את המאבק בישראל ועל ידי כך יוצרות תסיסה חברתית, ובה בעת, התסיסה החברתית מחשקת את איראן וארגוני המוקאוומה למלחמה בישראל כדי להסיט את תשומת הלב מצרות היום-יום.

הכלכלה היא הבטן הרכה של איראן ושלוחיה. ואכן, התסיסה באיראן עלתה משמעותית כשהוטלו עליה סנקציות שהחריפו את המשבר הכלכלי. ואולם כיום, רוב הסנקציות כבר התפוגגו. ראש הרשות להלבנת הון לשעבר, ד"ר שלומית ווגמן רטנר¹⁸ מציעה להקים כח משימה בין-לאומי עם דגש על שיתוף פעולה עם ארה"ב ומדינות האיזור, שיפעל לאתר נכסים איראניים ולהקפיא אותם במסגרת משפטית קיימת הנוגעת למשטר מימון טרור והלבנת הון; להטיל מגבלות סחר עולמי על נפט איראני וליצור תמריצים שליליים לסחר כזה; להחמיר את הסנקציות על איראן על ולוודא שגופים בין-לאומיים אשר איראן נמצאת ברשימה השחורה שלהם (ובראשם כח המשימה הבין-לאומי לפעילות פיננסית, FATF) יגבירו את הצעדים האופרטיביים נגד איראן; ולנתק את איראן ממערכת הסוויפט.

ברית איזורית (ומלכוד הסוגיה הפלסטינית)

סיכול מתקפת הטיילים האיראנית ב-14 באפריל 2024 הדגיש את חשיבות הברית האיזורית, אז ארה"ב בריטניה וצרפת, יחד עם ירדן ומדינות המפרץ תרמו לסיכול המתקפה. מהלך זה התאפשר בזכות הקמת "ארגון ברית ההגנה האווירית של המזרח התיכון" (MEADTO), התארגנות לא פורמלית בחסות אמריקאית, שמהווה מסגרת לתיאום מודיעיני ומבצעי. הרקע להקמת הברית היא התפיסה המשותפת של האיום האיראני על מדינות האיזור ומדינות ברית נאט"ו.¹⁹

שימור ופיתוח הברית האיזורית הופך להיות נושא קריטי לביטחון הלאומי של ישראל. לברית יש פוטנציאל להפוך לציר שיהווה משקל נגד לפריסה של איראן ושלוחיה.

ואולם הניסיון להוסיף לברית מימדים נוספים מעבר להגנה, עלול להיתקל במלכוד שנובע מחוסר יכולתה של ישראל להכריע בסוגיית היום שאחרי המלחמה בעזה: נוכחות צבאית של קבע ברצועת עזה ביום שאחרי עשויה ליצור מציאות ביטחונית נוחה יותר לישראל, אך בה בעת, היא עלולה להותיר את ישראל מבודדת במערכה מול איראן ושלוחותיה. מאידך, העברת השליטה בעזה ליישות פלסטינית אולי תאפשר את חיזוק הברית ונורמליזציה עם סעודיה, אך גם עלולה ליצור אתגרים ביטחוניים אסטרטגיים מעזה.

¹⁷ מאפייני כלכלת ההתנגדות חורגים מהמכלול של מסמך זה, אולם נציין שלרוב הם כוללים השקעות ממוקפות בכל העולם, סחר לא חוקי במטבעות דיגיטלים, כלכלת בסמים, ועבודה דרך חברות כיסוי וחלפנים באופן שלא מותיר רישום מובהק במערכת הכלכלית הבין-לאומית. כל אלה מיועדים למקסם את הרווח הכלכלי של שומרי הסף של המהפיכה. כך למשל, משמרות המהפיכה שולטים בחלקים נרחבים של הכלכלה באמצעות רשתות עסקים וחברות הפועלות בתחומי התשתית, הבנייה, תעשיית הנפט והגז, התחבורה וטלקומוניקציה. משמרות המהפיכה מנהלים כלכלה מקבילה וזוכים במכרזי תשתית (לעיתים פיקטיביים) ולנתח כלכלי עצום מכלכלת איראן, ללא כל תחרות אמיתית.

¹⁸ שלומית ווגמן רטנר, גלובס, 1.5.2024.

¹⁹ ערן לרמן, פרסום של ה-JISS, פורסם בתאריך 2.5.2024.

בעוד שהתמיכה במדינה פלסטינית בישראל בדעיכה, התמיכה ברעיון בקהילה הבינ"ל עולה. אם ישראל סברה שהקהילה הבינ"ל תגלה הבנה יתירה לחשש שלה מריבונות פלסטינית לאחר ה-7 באוקטובר, היא מגלה שעמדתה זו מובילה אותה למסלול של התנגשות עם גדולות ידידותיה.

המצוקה האסטרטגית של ישראל נובעת מכך שהאינטרסים הביטחוניים שלה סותרים: ישראל שואפת לשמור בעצמה על האינטרסים הביטחוניים במרחב ונחושה לא לאפשר הקמת מדינה פלסטינית, אך היא לא ששה לשלוט בפלסטינים, והיא חייבת לייצר ברית איזורית בתמיכה אמריקאית ובין-לאומית נגד איראן.

ההכרעה בגין הסוגיה הפלסטינית והריבונות ביהודה ושומרון ועתיד עזה היא סוגיה מרכזית שאנו סבורים שבעת הנוכחית לא ניתן יהיה להכריע בעניינן. ואולם ישראל בצומת דרכים, ובכל מעשה שלה, כמו גם במחדל, יש סיכון, שכאמור מקרין גם על היכולת לקיים קואליציה איזורית פרו-אקטיבית מול איראן.

אנו סבורים שניתן לגבש סדר יום ששולל הקמת מדינה פלסטינית ריבונית מלאה (full-fledged state), שומר על שליטה ביטחונית ברצועת עזה, ומעביר את השליטה האזרחית שם ליישות פלסטינית. **סדר יום שכזה עשוי לאפשר נורלמיזציה עם סעודיה ושימור הברית האיזורית.** (קראו על [רשות מחודשת כמצב הקבע](#)).

הקמת מערך שלוחים של הברית האיזורית

ההיסטוריון ואיש העסקים האמריקאי ד"ר תומאס קפלן, הציע לפני מספר שנים גישה להתמודדות עם איראן שקרא לה "פרופורציונאליות אסטרטגית", שכוללת בתוכה קריאה לבצע "הנדסה הפוכה" של תפיסת השלוחים: ישראל, או סעודיה, יכולות לפתח ארגוני-שליח בתוך או על גבולות איראן. באיראן מיעוטים רבים אתניים ודתיים רבים שעוינים את המשטר.

המלחמה שהתפתחה בעקבות הפוגרום של ה-7 באוקטובר חשפה כי ציר השלוחים של איראן אינו מהווה מערכת מגובשת כפי שאולי נתפסה לפני המלחמה, אלא רשת של שחקנים שיש להם אוטונומיה רבה ואינטרסים עצמאיים ולעיתים סותרים. כל אחד מארגוני הפרוקסי ברשת האיראנית פועל תחת רשת מורכבת של מגבלות ואילוצים מקומיים וחיצוניים.

לישראל עשויה להיווצר הזדמנות להקים עם מדינות הברית האיזורית רשת שלוחים שתאתגר את איראן, וכל אחד משלוחיה. לאחר הכישלון לטפח את בני הברית המרונים לפני ובמהלך במלחמת לבנון הראשונה, מדיניות ישראל במזרח התיכון הפכה יותר מרוסנת ופסיבית. ואולם, אפשר שהגיע הזמן לשנות את הגישה הזו. ישראל צריכה לשאוף לחזק, בין השאר, את הכוחות הנוצרים בלבנון, את הכורדים בעיראק ובסוריה, את הקואליציה האנטי חות'ית בתימן, וגם את המיעוטים הבדלנים באיראן עצמה - הכורדים, האזרים, התורכמנים, הבלוצים והערבים - באמצעות אימונים, נשק, כסף, וסיוע הומניטרי ואזרחי.

ישראל לא תוכל לייצר מערך שיש לו תודעה של רשת איזורית או שמבוסס על מסגרת אידיאולוגית כמו ציר ההתנגדות. **ועדיין אם שלוחיה של איראן יאותגרו בעוצמה על ידי גורמים מקומיים, אפשר שיווצר אפקט של 'לחץ על כל המגרש שיאפשר להתמודד בצורה טובה יותר עם אתגר הרב-זירתיות המאיים.** אלא יחדדו את המתח שבין ארגוני השלוחים האיראנים למדינות בהן הם פועלים, יחזק את יריביהם מבית ועשוי בסופו של דבר להביא ל"מתחת יתר" (overstretch) איראנית ולהפוך את שלוחותיה של איראן מנכס לנטל.²⁰

סוף.

© 2024

אתחלתא

מעצבים את המחר

ATCHALTA

ATCHALTA.COM/HE

ליצירת קשר:

office@atchalta.com

ערן שישון, מנכ"ל ומייסד אתחלתא,

0528-732343